

ВІДГУК

офіційного опонента Дічек Наталії Петрівни,
доктора педагогічних наук, професора, завідувача відділу історії педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України
на дисертацію **ВАКОЛІ Зоряни Михайлівни**
**“Питання морального виховання дітей і молоді на сторінках
педагогічної періодики Закарпаття (1919-1939)”**,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та
історія педагогіки

У роки незалежності зростає вагомість історико-педагогічних досліджень, які сприяють розкриттю й осмисленню багатства національного досвіду виховання нових поколінь громадян України. Такі студії посутньо розширюють гуманітарне знання про культурний поступ нашого народу, висвітлюючи маловідомі, а той невідомі сторінки, особливо пов'язані з історією освітніх процесів в окремих етнокультурних областях держави. Як зазначає професор-історик І. Іванченко, комплексне вивчення історії регіонів, глибокий аналіз специфіки й особливостей усіх територіальних та етнічних спільнот України, їхньої культури, традицій, духовних потреб набуває виняткового значення. Додамо, що результати таких досліджень дають підстави і для окреслення регіональної своєрідності освітніх процесів, і для доказових узагальнень їх значущість у творенні розмаїття культурних виявів у загальнодержавному вимірі. Вважаємо, що дисертація Зоряни Михайлівни Ваколі відповідає здійсненню згаданих наукових завдань. У її роботі відображено шляхи розв'язання соціально важливого питання морального виховання дітей і молоді у такому поліетнічному регіоні України як Закарпаття. Здобувачка дослідила зазначене питання у період між двома світовими війнами, який, за її аргументами, що суголосні думкам й інших дослідників (В.Габор, І.Добош, М.Кухта), був доволі сприятливим у суспільно-політичному відношенні для розвитку краю.

Наголосимо, що дисертант розглянула формування і розвиток морально-виховної проблематики крізь аналіз матеріалів тогочасних

періодичних видань педагогічного спрямування, які вона обґрунтовано тлумачить і як складник загальнопедагогічного процесу в регіоні, і як рушій і разом з тим генератор громадської-освітньої і педагогічної думки, в також як ефективні транслятори виховних ідей. Такий дослідницький підхід дав змогу показати роль місцевої інтелігенції у розвитку культурного плюралізму різних етносів, що проживали на одній території і в одному державному утворенні, а також значення громадських просвітницьких об'єднань у поширенні гуманістичних виховних ідей.

Таким чином є підстави стверджувати, що дисертація З.М.Ваколі має ознаки **актуальності**, які полягають, по-перше, у зверненні автора до важливого і затребуваного нині напряму у вивченні історії України – до регіоналістики, яка відбиває масштаби своєрідності нашої багатонаціональної й великої за територією держави; по-друге, у досить вдалій спробі автора не лише проаналізувати спектр тогочасних поглядів педагогів, релігійних, громадських і державних діячів краю на роль і способи формування моралі у дітей і молоді, викладених у публікаціях в освітянській періодичній пресі визначеного періоду, а й віддзеркалити відповідний практичний досвід виховання.

Вважаємо, що актуальність здійсненого Зоряною Михайлівною дослідження органічно корелюється з його **теоретичним значенням**, яке полягає у збагаченні знання про особливості освітньо-виховних процесів у Закарпатті у досліджуваній період.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дисертації. Ретельне вивчення рукопису дисертації, автореферату, опублікованих статей і тез доповідей З.М.Ваколі переконує, що авторський підхід до розкриття обраної історико-педагогічної теми можна характеризувати як ґрунтовний. На нашу думку, аргументованими є методологічний апарат й теоретичні засади дослідження, описані на сс. 4-6 вступу до рукопису роботи.

Вірогідність і достовірність одержаних дисертантом результатів, викладених у висновках до розділів й у загальних висновках, забезпечена використанням значного кількісно і різноманітного за типами корпусу джерел (365 одиниць, з них 10 – іноземними мовами, 41 – джерела, що зібрано у провідних документосховищах Закарпаття (м. Ужгород, м.Мукачево), а також застосуванням комплексу адекватних меті і завданням роботи **методів** дослідження (с. 6 рукопису дисертації).

Сукупність задіяних і проаналізованих дисертантом джерел свідчить водночас і про глибину проведеного дослідження, і про достатню повноту та якість його ідейно-фактажного підґрунтя, адже для будь-якої історичної студії джерельні база – це першооснова, якою визначається цінність і значущість виконаної роботи, а також аргументованість сформульованих висновків. Маємо підстави констатувати: джерельна база дослідження (сс. 166-202 рукопису дисертації), що складається з писемних джерел, до яких увійшли дві ключові групи джерел – *документальні* (актові і справочинні джерела) та *оповідні* або інтерпретаційні джерела, тобто різномасштабні публікації з питань освіти і педагогіки, вміщені на сторінках періодичних видань Закарпаття досліджуваного періоду, є докладною і всебічною.

Важливо зазначити, що у випадку конкретної теми дослідження З.М.Ваколі оповідні джерела водночас стають першоджерелами, бо предмет її вивчення були саме матеріали педагогічних періодичних видань, різномасштабні публікації з питань освіти і педагогіки. Також наголосимо, що дисертант здійснила ретельний пошук джерел, їх виважений добір і презентацію, що завершилася аналізом їх змісту і авторськими умовиводами. Саме ці джерельні операції й забезпечили і якісне висвітлення внеску окремих просвітників Закарпаття в обґрунтування засад морального виховання дітей і молоді, представленого у періодичних виданнях, і створення загальної картини формування мережі таких освітніх видань, які у досліджуваних умовах ставали дієвими провідниками моральних ідей, зокрема пов'язаних з моральним патерналізмом, засобом поширення

гуманістичних виховних поглядів і підвищення фахового рівня вчителів і вихователів.

Саме ретельна робота з джерелами дала змогу дисертанту вийти на рівень змістовних історичних узагальнень і висновків, а також увести до наукового обігу нові важливі факти й відомості.

Оцінюючи **наукову новизну** результатів дисертаційної роботи З.М.Ваколі, виокремимо такі її складники, як

- характеристика регіональних особливостей морального виховання дітей і молоді краю, до яких здобувач віднесла поліетнічність і корельовану з нею поліконфесійність населення, що, однак не спричинювало до відкритої боротьби ідей чи протиставлення виховних канонів (підрозділи 1.2.; 2.1. рукопису дисертації);
- обґрунтоване виокремлення (або класифікація) періодичних педагогічних видань за основним спрямуванням діяльності (підрозділ 1.3. рукопису дисертації);
- опис і характеристика жанрової специфіки змісту публікацій з питань морального виховання (с.8 автореферату);
- спроба визначити вплив педагогічної періодики досліджуваного періоду на стан морального виховання у навчальних закладах Закарпаття (підрозділ 2.2. рукопису дисертації);
- окреслення внеску різних представників закарпатської інтелігенції як авторів публікацій у педагогічній пресі у справу формування моральних цінностей та ідеалів у підростаючих громадян краю;
- висвітлення ролі громадських просвітницьких об'єднань у культурно-освітньому розвитку закарпатського суспільства у досліджуваних хронологічних межах.

Згадані новаційні здобутки дисертантки істотно поповнюють українську історію педагогіки і педагогічної думки знанням про розвиток національного соціокультурного досвіду у вимірі окремого самобутнього регіону, що вважаємо свідченням не лише актуальності, новизни, а й

теоретичного значення розглядуваного дослідження. Особливо позитивно оцінюємо матеріал підрозділу 1.3. «Роль організаторів педагогічної періодики Закарпаття у поширенні цінностей морального виховання», де на широкому фактажі висвітлено своєрідність розгортання в краї громадсько-просвітницької діяльності різноманітних за провідною метою діяльності педагогічних об'єднань й ініційованих ними періодичних видань. Дослідження підтверджує ефективність використання педагогічної періодики у провадженні ідей морального розвитку молоді.

Прирощенню знання про такий теоретичний аспект роботи, як історіографія досліджуваної проблеми, слугує підрозділ 1.4. рукопису дисертації, де зроблена спроба систематизувати нагромаджений масив наукових розвідок, дотичних за тематикою до проблеми дисертації.

Варто зазначити й **практичне значення** результатів дослідження, які можуть бути використані у складанні програм навчальних курсів з педагогіки та її історії, спецсеминарів, навчальних посібників. Певну практичну цінність становлять і скомпоновані Зоряною Михайлівною додатки до дисертації. Практичне значення наукового доробку автора роботи також підтверджено упровадженням результатів дослідження у навчально-виховний процес 3-х ВНЗ України, про що є відповідні довідки.

Аналізуючи нормативні аспекти виконання дисертантом формальних складників процедури захисту дисертації, зазначимо: основні положення і результати дослідження повно викладено автором у рукописі дисертації й авторефераті, представлено у 12 одноосібних публікаціях, 8 з яких вміщено у фахових виданнях (1 – у зарубіжному періодичному виданні), оприлюднено у роботі 10 науково-практичних конференцій міжнародного й всеукраїнського рівнів.

Загалом зміст дисертації, публікацій й автореферату З.М.Ваколі дають підстави для висновку, що автор досяг сформульованої мети дослідження, яке слід вважати внеском у розвиток українських історико-педагогічних

студій, його результати містять наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення, пройшли необхідну наукову апробацію.

Поряд з високою позитивною оцінкою дисертації дозволяю висловити кілька зауваг і побажань, а саме:

1. Хоча загалом норми оформлення дисертаційної роботи автором дотримано, однак бібліографічний опис архівних джерел не відповідає вимогам (с.173-180 у списку джерел).

2. На наш погляд, і в дисертації, і особливо – у загальних висновках варто було чіткіше окреслити заявлені у другому завданні дослідження (с.2 автореферату) тенденції у формуванні морально-виховних цінностей у дітей та молоді, що знайшли відображення на сторінках педагогічної періодики розглядуваного періоду.

3. Дисертація переконує, що її автор ставиться з великою симпатією до минулої діяльності і просвітницьких товариств Закарпаття, і окремих діячів-просвітників, до їхніх зусиль з поширення у досліджуваній період ідей про моральне виховання молоді на засадах християнських цінностей і гуманістичних ідей. Певно саме тому Зоряна Михайлівна відстоює можливість перенесення тогочасного ефективного виховного досвіду у сучасний освітній простір. Однак вважаємо, що таке дещо наївне прагнення свідчить з одного боку, про мимовільне применшення зробленого попередниками, адже саме завдяки їхнім зусиллям вже формувалося нове покоління, саме їхня діяльність вже мурувала підґрунтя морального зростання молоді, і цінність роботи дисертанта й полягає у тому, що вона змогла це показати і обґрунтувати. А з іншого боку – таке прагнення засвідчує цілком поширену в сучасних історико-педагогічних студіях тенденцію до обов'язкового «прив'язування» їх до потреб сьогодення. Маємо на увазі підрозділ 2.4. «Шляхи творчого використання історичного досвіду морального виховання в сучасному навчально-виховному процесі» дисертації. Він містить багато «загальних» міркувань про сучасний стан

моралі і недоліки морального виховання молоді, що не є предметом розглядуваного дослідження.

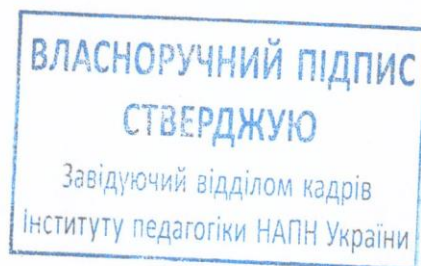
4. У підрозділі 1.1. «Теоретичні засади морального виховання» дисертант досить розлого проаналізувала сучасний стан наукових поглядів на суть і завдання морального виховання, однак, на нашу думку, його зміст сприймається дещо відокремлено від історичного контексту досліджуваного періоду.

У підсумку наголосимо, що висловлені дискусійні зауваження не зменшують наукового значення дисертації З.М. Ваколі. Її робота є самостійною і завершеною, вона розширює і збагачує знання про історичний розвиток культурно-освітніх процесів у Закарпатті.

Висновок: дисертація і автореферат З.М.Ваколі оформлені відповідно до вимог пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, і є всі підстави для присудження Зоряні Михайлівні Ваколі наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор

Н.П.Дічек

Direk H.P.

Ush - Ushibalon